

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Üldajaloo osakond

Georg Klimušev

Kartaago võimu kujunemine enne Esimest Puunia sõda

Bakalaureusetöö

Juhendaja:dotsent Mait Kõiv

Tartu 2020

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Kartaago süünd	5
2. Ülemvõim Lääne-Vahemere piirkonnas	8
3. Sitsiilia sõjad.....	11
3.1 Sõda Geloni vastu	11
3.2 Sõjad Dionysiosega	13
3.3 Sõda Timoleoniga	19
3.4 Sõjad Agathoklese vastu.....	21
3.5 Pvrhose sõjakäik ja Esimese Puunia sõja eelmäng	28
Kokkuvõte	31
Kasutatud allikad	33
Kasutatud kirjandus	34
Summary	35

Sissejuhatus

Kartaago oli linn Põhja-Aafrikas, tänapäeva Tuneesia pealinna Tunise lähistel. See asutati Tüürose kolonistide poolt Tuneesia lahe äärde 9.-8. sajandil eKr.¹ Eestikeelne nimi Kartaago tuleneb ladina nimest Carthago. Puunia keeles oli Kartaago nimi Qart-hadasht, mis on tõlkes „uus linn“. ² Algselt kaubanduslikel eesmärkidel tekkinud asulast kujunes ühe võimsaima vanaaja riigi keskus.

Tänapäeval teatakse Kartaagot kõige enam kui Rooma vastast Puunia sõdades ning Hannibal Barca sünnikohta. Käesoleva töö eesmärk on anda ülevaade Kartaago kujunemisest Lääne-Vahemere regiooni juhtivaks riigiks. Toetudes antiikallikatele püütakse kirjeldada Kartaago mõjuala suurenemist selle asutamisest Esimese Puunia sõjani. Tulenevalt allikate olemusest on suur rõhk pandud Kartaago tegevusele Sitsiilias.

Kartaago hävitamine Rooma riigi pool 146. aastal tõi kaasa järgnevate sajandite Vana-Rooma autorite püüde linna hävitamist õigustada. Kartaago varasemat tegutsemist kujutati seetõttu negatiivse varjundiga. Käesolevas töös on Rooma vaatekohast lähtumist välditud. Töö ajaline piiritletus võimaldab toetumist eelkõige Vana-Kreeka autoritele, kelle töödes Rooma vaatekoht puudub. See lubab käesolevas töös kujutada Kartaagot tema enda eesmärkidest lähtuvalt, erinevalt mitmetest teistest Kartaago ajaloo käsitlustest.

Antiikallikates kasutatakse kartaagolaste ja teiste läänes elavate foiniiklaste tähistamiseks erinevaid nimetusi.³ Töös kasutatakse nimetust „foiniiklane“ juhul, kui ei ole kindel inimrühma kuulumine Kartaago võimu alla. Ülejäänud juhtudel on kasutatud nimetust „kartaagolane“.

Foiniikia kirjandusest on säilinud väga vähe,⁴ seetõttu tuleb tugineda Vana-Rooma ja Vana-Kreeka autorite teostele. Antud töös on eelkõige on kasutatud 1. sajandil elanud Sitsiilia päritolu ajaloolase Diodoros Sikeliotese teost „Ajalooline raamatukogu“. Teos koosneb 40st raamatust ning käsitleb maailma ajalugu müütilisest ajast Caesarini.⁵ Käesoleva töö jaoks on olulisim tema põhjalik käsitlus Sitsiilia ajaloost. Diodoros on

¹ Edaspidi tekstis aastaarvud eKr, kui ei ole näidatud teisiti ja v.a kasutatud kirjanduse ilmumisaastad

² Hoyos, D. The Carthaginians. Oxon: Routledge, 2010, lk 6-7.

³ M. E. The Phoenicians and the West: Politics, Colonies and Trade. Cambridge University Press, 2001, lk 11.

⁴ López-Ruiz, C. Phoenician Literature (toim. Doak, B., R., López-Ruiz, C.) The Oxford Handbook of the Phoenician and Punic Mediterranean, Oxford University Press, 2019, lk 257.

⁵ Diodoros. Antiigileksikon II, Tallinn. Valgus, 1983, lk 118.

omakorda allikatena kasutanud erinevaid autoreid, töös kasutatud raamatutes on tema põhiallikateks 4. sajandi ajaloolane Ephoros ja 4.-3. sajandi vahetusel Sitsiilia ja Lõuna-Itaalia ajaloo kirjutanud Timaios.

Kreeka päritolu 1.-2. sajandil pKr elanud kirjaniku Plutarchose teosest „Paralleelsed elulood“ on kasutatud allikatena Dioni, Timoleoni ja Pyrrhose elulugusid. Nimetatud väejuhid võitlesid kartaagolaste vastu Sitsiilias ning nende tegevuse kirjeldused täidavad Diodorose jäetud lünkasid.

Oluline allikas on Augustuse kaasaegse Vana-Kreeka geograafi Straboni teos „Geograafia“. Teoses toob ta lisaks füüsilisele geograafiale välja kohtade poliitilise ajaloo. Tema kirjeldused Vahemere maadest toovad välja Kartaago alade ulatuslikkuse. Antiikallikatest on kasutatud ka Herodotost, Thukyididest, Pliniust, Justinust ja Polybiost.

Antiikaja allikatele lisaks on kasutatud tänapäeva sekundaarkirjandust. Kõige rohkem on kasutatud Dexter Hoyose „The Carthaginians“, mis annab ülevaate Kartaago riigi elukorraldusest ja ajaloost. Maria Eugenia Aubeti teos „The Phoenicians and the West“ kirjeldab foiniikia kolooniate kujunemist läänes. Brian Caveni teos „Dionysius I: Warlord of Sicily“ ja Dexter Hoyose „Carthage’s Other Wars“ annavad täiendavat infot Sitsiilias peetud sõdade kohta.

Töö on jaotatud kolmeks osaks. Esimene osa selgitab Kartaago tekkimise tagamaid ja selle erisust teistest kolooniatest. Teine osa hõlmab Kartaagole kuulunud valduseid Lääne-Vahemere piirkonnas. Tuuakse välja, kus Kartaagol olid valdused ning võimalusel nende ajalugu Kartaago valdustena. Kolmas osa on kõige mahukam ning hõlmab Kartaago sõdasid Sitsiilias. Sitsiilia sõjad on jaotatud põhiliste vastaste järgi alapeatükkideks.

1. Kartaago sünd

Foiniiklasteks nimetatakse antiikajal elanud rahvast, kes asusid ligikaudu tänapäeva Liibanoni aladel. Foiniiklaste omanimetus oli *can'ani* ehk kaananlased. Tähtsaimad foiniikia linnad olid Byblos, Siidon, Beirut ja Tüüros. Foiniikia asukoht kliima ja looduslikud ressursid soosisid laevanduse ning sellest tulenevalt merekaubanduse arengut. Võim merel tagas kohalike riikide iseseisvuse ja jõukuse.⁶

Foiniiklased suundusid Lääne-Vahemere regiooni kaubanduslikel põhjustel. Esimeste kolooniatena asutati 12. sajandil Lixus, Utica ja Gadir (tänapäeva Cádiz)⁷ Kõige tähtsam sihtkoht oli Hispaania: Pürenee poolsaar oli eelkõige tuntud oma hõbedavarude poolest, kuid sealt saadi ka vaske, pliidi, soola, vilja ja nahkasid. Vahetuskaubaks viidi Hispaaniasse veini, õli, riidet ja ehteid.⁸ Kaubanduse soodustamiseks rajati Hispaaniasse asulaid, millest tähtsaimaks kujunes Lõuna-Hispaaniasse Atlandi ookeani kaldale asutatud Gadir. Foiniikia linnadest Hispaanias toob Diodoros esile ka Abdera ja Malaca.⁹ Straboni sõnul jõudsid foiniiklased Hispaaniasse vahetult pärast Trooja sõda.¹⁰ Pärast Foiniikia emamaa langust sattusid kolooniad ja nende vahendatud kaubandus Kartaago võimu alla. Enne Hamilcar Barca vallutusi 3. sajandil piirdusid Kartaago alad Lõuna-Hispaaniaga.¹¹ Foiniiklaste asutatud linnad olid elujõulised ka pärast Foiniikia ja Kartaago langust. Enamus Lõuna-Hispaania linnade elanikest olid foiniikia elanikkonnaga ka Straboni ajal.¹²

Foiniiklaste merereisid ei piirdunud Vahemerega. Herodotos kirjeldab kartaagolaste kauplemist Lääne-Aafrika rahvastega, kes kaupade eest maksid kullaga.¹³ Plinius lisab, et reisi juht oli Hanno ja samal ajal saadeti Euroopa kaugemaid kohti avastama Himilco.¹⁴ Himilco merereise kirjeldab oma luuletuses „*Ora Maritima*“ 4. sajandil pKr elanud rooma poeet Avienus.¹⁵ Käidi ka kaugel läänes asuvatel saartel, kust hangiti tina. Foiniiklased hoidsid oma mereteid saladuses, jälitajate kartuses isegi uputati vajadusel oma laevad.¹⁶ Hanno merereisist räägib kreeka keeles säilinud reisikirjeldus. Selle põhinemine

⁶ Aubet (2001), lk 8,12,15-16.

⁷ Aubet (2001), lk 133-135.

⁸ Hoyos,(2010), lk 49-50.

⁹ Diod. 5.20; 5.35.

¹⁰ Strab. 1.3.2.

¹¹ Just. *Epit.* 44.5.

¹² Strab. 3.2.13.

¹³ Hdt. 4.196.

¹⁴ Plin. *HN* 2.67; 5.1; 6.37.

¹⁵ Avienus, *Ora Maritima*, 117-129, 380-389, 402-15.

¹⁶ Strab. 3.5.11.

puuniakeelsel tekstil on kaheldav,¹⁷ kuid kinnitab arusaama, et kartaagolaste merereisid olid ulatuslikud.

Kaubateede turvalisuse tagamiseks rajasid foiniiklased asulaid Lääne-Vahemere saartele ja Põhja-Aafrikasse. Kartaago oli üks Tüürose kolonistide poolt asutatud linnadest, kuid erinevalt teistest foiniikia kolooniatest sai Kartaagost Vahemere suurvõimu keskus. Võimalik, et Kartaago esiletõus võrreldes teiste foiniikia kolooniatega tulenes tema erinevusest tüüpilistest foiniiklaste asulatest Lääne-Vahemeres. Tavaliselt olid need asulad ainult kaubapostid või sadamad, kuid Kartaago asutamise üheks eesmärgiks oli pakkuda elukohta põgenikele Tüürosest ja Küprosel.¹⁸ Sellega kaasnes stabiilsus, mis tegi võimalikuks linna kasvamise suurriigiks. Kindlasti oli oluliseks eesmärgiks teiste kaupmeestega konkureerimine läänes, kuid kaubandusega teenitud kasumit kasutati rohkem kohaliku elu arenguks kui tüüpilises koloonias.

Justinuse sõnul asutas Kartaago linna Tüürose kuninga Pygmalioni õde Elissa. See leidis aset 72 aastat enne Rooma asutamist. Elissa põgenes Aafrikasse, kuna Pygmalion tappis varanduse pärast Elissa abikaasa Acerbase, kes oli ühtlasi nende onu. Aafrikas asuti kauplemise kohalike rahvastega. Kavalusega kaubeldi välja endale ka elukoht. Uticast toodi Elissale ja tema kaaskonnale kingitusi. Aafriklased lubasid neil rajada uue linna, kuid Kartaago pidi vastutasuks maksma neile andamit. Linn kasvas kiiresti suuremaks ja jõukamaks, pälvides maxitaanide pealiku Hiarbase tähelepanu. Sõja ähvardusel nõudis Hiarbas Elissa andmist talle naiseks. Elissa keeldus abiellumast ning sooritas enesetapu ning teda austati Kartaago hävinguni kui jumalannat.¹⁹

Lugu näitab, et algselt ei olnud Kartaago tulevik sugugi kindel, uus asula jäi püsima, kuid kohalikele rahvastele pidi andamit maksma. Hiarbase ähvardus kujutas endast piisavalt suurt ohtu, et seda mitte ignoreerida. Ajaliselt saab linna asutamise paigutada Pygmalioni valitsusaastate ja Rooma asutamise järgi 9. sajandi lõppu. Linna kasvades tahtsid kartaagolased lõpetada andami maksmist, kuid selle nimel tuli sõdida aafriklastega. alistati ümberkaudset rahvad ja andamikohustus kaotati.²⁰

¹⁷ Hair, P. E. H. The Periplus of Hanno in the History and Historiography of Black Africa. *History in Africa*, 14, 1987, lk 49-50.

¹⁸ Aubet (2001), lk 197.

¹⁹ Just. *Ep.* 18.5-7.

²⁰ Just. *Ep.* 19.2.

Raske periood foiniikia asunduste jaoks oli 6. sajand, mil neist kadusid rohkem kui pooled. Vähenes ka kreeka kaubandus foiniikia asundustega, millest annab märku kreeka keraamika puudumine. Languse täpne põhjus ei ole teada: oma rolli võis mängida Kartaago tugevnemine, Suur-Kreeka linnade tõus ja suhete halvenemine foiniikia emamaaga.²¹ Suhete halvenemine emamaaga ei tähendanud nende täielikku katkemist. 6. sajandil tahtis Pärsia kuningas Kambyses II saata Kartaago vastu mereväe, kuid tema alamatest foiniiklased keeldusid oma hõimuvendade vastu asumisest.²² Kartaago kasvades vahetusid koloonia ja emamaa rollid. Aleksander Suure ajal sõltus Tüüros Kartaago toetusest ning see oli põgenike sihtkohaks.²³

²¹ Cunliffe, B. *Europe Between the Oceans, Themes and Variations: 9000 BC – AD 1000*. London: Yale University Press. 2008, lk 340-341.

²² Hdt. 3.17-19.

²³ Just. *Ep* 11.10.

2. Ülemvõim Lääne-Vahemere piirkonnas

8.-6. sajandil laiendas Kartaago järk-järgult oma valduseid Põhja-Aafrikas. Võideldi vastu kreeklaste asumisele Põhja-Aafrikasse. 6. sajandi viimasel veerandil asus Cinypsi jõe²⁴ äärde elama Sparta prints Dorieus, kelle kartaagolased sundisid koostöös kohalike rahvastega kolme aasta pärast sealt lahkuma.²⁵ Kolme aasta möödumine näitab, et kuigi Kartaagol puudus otsene kontroll maa üle, pidasid nad seda oma valdusteks. Kreeklaste kokkupõrgetele kartaagolastega Põhja-Aafrikas viitab ka jutt Heraklese asutatud linnast, mille Kartaago väed hävitasid.²⁶ 3. sajandiks oli Põhja-Aafrika lääneosa Kartaago ülemvõimu all.²⁷ Lisaks foiniiklastele elasid Põhja-Aafrikas nomaadse eluviisiga rahvad. Eraldi rahvaks peeti ka foiniiklaste ja kohalike rahvaste segunemisel tekkinud kujunenuid liibüafoiniiklasi.²⁸ Piir läänes asuva Küreene ja Kartaago vahel asus Straboni sõnul Surti lahe idakaldal.²⁹

Kartaagolaste suurimad konkurendid Lääne-Vahemere regioonis olid kreeklased ja nende asutatud kolooniad. Esimene suurema konflikti kirjeldus pärineb Herodotoselt. Joonia päritolu phokailased olid 6. sajandil rajanud Korsikale Alalia. 6. sajandi keskpaigal vallutas Kyros II alam Harpagos Phokaia, mistõttu otsustasid paljud phokailased oma Korsika kolooniasse elama asuda. Uute elanikega kaasnes märkimisväärne merevägi, mida nad kasutasid naaberrahvaste ahistamiseks. Phokailaste tegevus ei jäänud vastuseta, viie aasta möödudes asus nende vastu etruskide ja kartaagolaste ühisvägi. Sardiinia meres toimunud lahingus oli kartaagolastel ja etruskidel kokku 120 laeva phokaiialaste 60 laeva vastu. Herodotose sõnul võitsid kreeklased lahingu, kuid suurte kaotustega. Alalia elanikud viidi lahingu järel Itaaliasse Rhegioni. Itaalias asutasid nad hiljem Elea linna.³⁰ Strabon lisab, et phokailased aeti minema ka Massaliast (tänapäeva Marseille), kuid ei nimeta nende vastaseid.³¹

Lugu näitab, et Kartaago ei lasknud oma kreeka konkurentidel ilma vastupanuta Lääne-Vahemeres tegutseda. Paremad suhted olid kartaagolastel etruskidega, kellega vajadusel

²⁴ Wadi Kaam tänapäeva Liibüas.

²⁵ Hdt. 5.42.

²⁶ Diod. 4.18.

²⁷ Plb. 1.10.

²⁸ Diod. 20.55.

²⁹ Strab. 17.3.20.

³⁰ Hdt. 1.165-167.

³¹ Strab. 6.1.1.

ühise vastase vastu koostööd tehti. Otseselt Kartaago kolooniad Korsikal ei nimetata, kuid tõenäoliselt kuulus saar nende mõjualasse.

Umbes samasse ajajärku paigutatakse Kartaago esimesed sõjakäigud Sardiinias. Sõjakäigul Sardiinias sai 6. sajandi teisel poolel lüüa Kartaago väejuht Malchus.³² Kakskümmend aastat hiljem³³ jätkasid Sardiinias sõdimist vendadest Kartaago väejuhid Hasdrubal ja Hamilcar. Hasdrubal suri Sardiinias lahingus saadud vigastustesse ning Hamilcar jätkas üksinda sõjakäigu juhtimist. Justinus toob välja neli Hamilcari triumfi.³⁴ Võimalik, et need sõjakäigud on samad sõjad, mis Diodorose sõnul saare põliselanike vastu peeti.

Kartaagolased ei suutnud saare üle saavutada täielikku kontrolli, saare põliselanikud pagesid nende eest mägisematesse piirkondadesse.³⁵ Strabon lisab, et enne foiniiklaste valitsust oli Sardiinia etruskide valdus.³⁶ Kartaago hilisem ülemvõim Sardiinias on kindel. Juba 5. sajandil saadi Sardiiniast Sitsiilia sõdade tarbeks varusid. Ka 3. sajandil oli Agathoklese jaoks Kartaago vastu sõja pidamisel tähtis, et vilja toomine Sardiiniast oleks takistatud.³⁷ Sardiiniast kujunes üks Kartaago võimu alustest, mis võimaldas tal pidada kalleid sõdu Sitsiilias ja Põhja-Aafrikas.

Üheks sobivaks vahepeatuseks foiniiklastele teel Hispaaniasse oli Maltagi. Kaubanduse soodustamiseks läänes asutasid foiniiklased seal kolooniad. Sarnaselt lähedal asuva Gauluse saarega (tänapäeva Gozo) langes ta hiljem Kartaago võimu alla. Diodoros toob välja saarte head looduslikud sadamad ja kohalikud käsitöölised.³⁸

Baleaari saared on antiikallikates jaotatud kaheks. Vahet tehakse Gymnesiae ehk Baleaari saartel (tänapäeval Mallorca ja Menorca) ning Pitiuusidel (tänapäeval Eivissa ja Formentera). Pitiuusid on oma nime saanud seal kasvavate tammepuude järgi. Kreeklaste nimetus Gymnesiae tuleneb suvel alasti käivate asukatest ja roomlaste nimetus Baleares saarte kuulsatest lingumeestest.

Eivissal oli kartaagolaste koloonia Eresus, mille asutamise Diodoros paigutab 6. sajandisse. Eresus oli jõukas linn: heade sadamate ja suurte müüridega. Muid linnasid saarel välja ei tooda. Gymnesiae saari Diodoros Kartaago valduseks ei nimeta, ta toob välja

³² Just. *Ep.* 18.7.1-2.

³³ J. C. The Punic Mediterranean Identities and Identification from Phoenician Settlement to Roman Rule. Cambridge University Press, 2014, lk 260.

³⁴ Just. *Ep.* 19.1.1-3.

³⁵ Diod. 5.15.

³⁶ Strab. 5.2.7.

³⁷ Diod. 21.16.

³⁸ Diod. 5.12.

elanike teenimise Kartaago vägedes, kuid Strabon kirjutab, et saared kuuluvad foiniiklastele. Elanike linguheitmise oskuse toovad välja mõlemad.³⁹ Eivissa omamine oli Kartaago jaoks tähtis, sest koos Gadiriga tähendas see täielikku kontrolli Lääne-Vahemere ja Atlandi ookeani kaubanduse üle.⁴⁰

³⁹ Diod. 5.17; Strab. 3.5.1.

⁴⁰ Aubet (2001), lk 273.

3. Sitsiilia sõjad

3.1 Sõda Geloni vastu

Kartaago peamiseks sõjatandriks kujunes sajandite jooksul suurim Sitsiilia. Sitsiilia on suurim Vahemere saar. Valdav osa saarest on mäginne, rannikutasandikud väga viljakad. Saare muistsete elanikena on mainitud Hispaania päritolu sikaane (lääneosas), Itaaliast sisserännanud indoeuroopa päritolu sikuleid (idaosas, nende järgi on saar nime saanud) ja ilmselt Vahemere-äärsete alade põliselanikke elümeid (lääneosas Egesta linna ümbruses).⁴¹ Foiniiklased rajasid Sitsiiliasse ja seda ümbritsevaile saartele palju kaubaasulaid. Sitsiilia asukoht Vahemeres annab talle tohutu strateegilise väärtuse. Vahepeatusena kaubateedel on saart kasutatud juba teisel aastatuhandel e.m.a, mida tõestavad rannikult leitud Mückeene päritolu saviesemed.⁴²

Alates 8. sajandi hakkasid Sitsiiliat koloniseerima kreeklased, kes tõrjusid foiniiklased saare lääneossa. Saare lääneosa tähtsamad foiniiklaste asulad olid Motya, Solus ja Panormus. Nende asulate läheduses elasid elümid, kes olid foiniiklaste liitlased. Asulate eeliseks oli ka nende lähedus Kartaagoga.⁴³ Lääneosas takistati kreeklastel kolooniate asutamist. 580. aastal proovis Sitsiiliasse rajada Lilybaeumi läheduses koloonia Pentathlus Knidosest, kuid sai lüüa elümitelt ja foiniiklastelt.⁴⁴ 6. sajandi lõpuks olid foiniikia linnad Sitsiilias Kartaago ülemvõimu all. Justinuse sõnul vallutas 6. sajandi teisel poolel osa Sitsiiliast Kartaago väejuht Malchus.⁴⁵

Umbes 510. aastal proovis Kartaago aladele Sitsiilias linna asutada varem Põhja-Aafrikas lüüa saanud Dorieus. Seekord olid tema vastased Egesta linna elanikud ja foiniiklased. Dorieus suri lahingus, kuid ellujäänud kreeklased asutasid Heraclea Minoa linna. Hiljem said nende juhid ajutiselt võimule Selinuses.⁴⁶ Diodoros oma kirjelduses ei maini Egestat, kuid toob välja, et just kartaagolased linna suure väega hävitasid.⁴⁷ Egesta mainimine tähendab, et tegevus toimus Sitsiilia läänepoolseimas osas, kus Kartaago võim oli kõige kindlam. Hilisem Heraclea Minoa asutamine kaaskonna poolt ja võimu haaramine

⁴¹ Sitsiilia. Antiigileksikon II, Tallinn. Valgus, 1983, lk 174.

⁴² Aubet (2001), lk 200.

⁴³ Thuc. 6.2.6.

⁴⁴ Diod. 5.9. Paus. 10.11.3.

⁴⁵ Just. *Ep.* 18.7.1-2.

⁴⁶ Hdt. 5.46.

⁴⁷ Diod. 4.23.

Selinuses viitab Kartaago Sitsiilia alade piiratusele. Nende kontrolli all olid algsed foiniikia kolooniad, kuid ülejäänud saar kuulus kreeklastele ja põlisrahvastele. Kreeklaste ja foiniiklaste pidevat konkurentsi iseloomustab 5. sajandi alguses pärast Joonia ülestõusu Sitsiiliasse jõudnud Dionysiose tegevus. Piraatlusega tegeledes ründas ta ainult foiniiklasi ja etruske, jättes rahule kreeklaste laevad.⁴⁸

Esimene suur sõda Sitsiilias kreeka linnade ja Kartaago vahel leidis aset 480. aastal. Sitsiilias oli järjepidevalt oma võimu kasvatanud 491. aastal Gela valitsejaks saanud Gelon. Ta jätkas oma eelkäija Hippokratase agressiivset poliitikat ning vallutas Sürakuusa, millest sai tema riigi uus keskus.⁴⁹ Samal ajal oli oma võimu kasvatanud Akragase valitseja Theron, kes vallutas Himera linna. Himera endine valitseja Terillous palus võimu taastamiseks abi Kartaagos võimul olevalt Hamilcarilt.⁵⁰ Kartaago jaoks oli see võimalus teha lõpp kahe kreeka valitseja võimu kasvule ning samal ajal realiseerida oma ambitsioone Sitsiilias. Sõjaretkeks valmistuti põhjalikult ette, lisaks oma sõjaväele palgati sõdureid Itaaliast, Galliast, Hispaaniast ja Liguuriast. Kolmeaastase ettevalmistuse tulemus oli hiiglaslik armee ja merevägi.⁵¹

480. aastal tõi Kartaago Hamilcari juhtimisel oma väed Sitsiiliasse. Laevad saadeti uute varude järgi Sardiiniasse ja Põhja-Aafrikasse. Hamilcar asus piirama Himera linna, kus oli oma vägedega Theron.⁵² Gelon sai piiramisest teada ning tõi enda armee Himera lähedusse.⁵³ Järgnenud lahingus sai kartaagolaste vägi kreeklastelt hävitavalt lüüa.⁵⁴ Hamilcar hukkus ning ta armee riismed naasid Kartaagosse. Sõlmiti rahu, mille kohaselt pidi Kartaago Gelonile maksma 2000 hõbetalenti.⁵⁵ Gelon valitses Sürakuusas oma surmani 478. aastal mil kuningatrooni päris ta vend Hieron I.⁵⁶

Sõja kaotus oli Kartaago jaoks suur tagasilöök, millest toibumiseks kulus kümneid aastaid. Järgmine Kartaago sõda Sitsiilias leidis aset alles 70 aasta pärast ning jälle oli nende peamine vastane Sürakuusa.

⁴⁸ Hdt. 6.17.

⁴⁹ Hdt. 7.154-156.

⁵⁰ Hdt. 7.165.

⁵¹ Diod. 11.1.

⁵² Diod. 11.20.

⁵³ Diod. 11.21.

⁵⁴ Diod. 11.22.

⁵⁵ Diod. 11.20-26.

⁵⁶ Gelon. Antiigileksikon I, Tallinn. Valgus, 1983, lk 163.

3.2 Sõjad Dionysiosega

Järgmine kokkupõrge kreeklastega toimus 410. aastal, kui Kartaago otsustas sekkuda Egesta ja Selinuse vahelisse sõtta. Kartaago tollane väejuht Hannibal lootis kasutada konflikti, et lõhkuda Selinuse ja Sürakuusa vaheline liit, kuid see ebaõnnestus. Egesta liitlaseks jäi Kartaago ning Selinuse liitlaseks Sürakuusa. Mõlemad osapooled hakkasid valmistuma sõjaks.⁵⁷

409. aastal tõi Kartaago oma väed Sitsiiliasse Motya läheduses. Teel Selinusesse liitusid vägedega Egesta ja teiste liitlaste sõdurid. Sõda algas Kartaago jaoks edukalt, Selinus suudeti vallutada. Hannibali järgmine sihtmärk oli Himera. Ta tahtis kätte maksta 480. aastal toimunud lahingu eest, mille käigus oli hukkunud ta vanaisa Hamilcar.⁵⁸ Kartaago armeega liitusid sikulitest ja sikaanidest liitlased. Himerat suutis esimesele rünnakule vastu panna. Kohale jõudsid Sürakuusa ja teiste liitlaslinnade sõdurid. Järgneval päeval toimus lahing, kuid piiramine kestis edasi. Sürakuusalased kartsid, et Hannibal otsustab Himerast mööda minnes otse Sürakuusat rünnata ning linn otsustati maha jätta. Kartaago väed vallutasid tühjenenud Himera. Enamus elanikest võeti vangi ning linna rüüstati. Selinuse ja Himera rüüstamine oli Kartaago jaoks piisavalt hea tulemus, et sõjakäik lõpetada. Oma Sitsiilia liitlased saatis Hannibal tagasi kodudesse ning suundus ise Kartaagosse, kus ta kangelasena vastu võeti.⁵⁹

Kartaagole hakkas järgmisena probleeme tekitama Hemokrates Sürakuusast, kes oli väejuhina teeninud sõjas Ateena vastu. Üritanud edutult Sürakuusas võimu haarata, valis ta oma võimubaasiks hiljuti Kartaago poolt rüüstatud Selinuse. Selinusesse kutsus ta tagasi sealt lahkunud linnaelanikud, kellega liitusid mitmed teised kreeklased. Hemokrates armee kasvas piisavalt suureks, et võtta ette rüüsteretk Kartaago aladele. Esiteks rüüstas ta Motya ümbrust, kelle elanike vastu ta võitis lahingu. Seejärel suundus ta Panormuse territooriumile, kus ta võitis samuti lahingu linnaelanike vastu. Kartaago kontrolli all olevaid maid rüüstates teenis ta Sitsiilia kreeklaste heakskiidu.⁶⁰ Kasvanud populaarsuse toel üritas ta taaskord Sürakuusas võimu haarata, kuid ta tapeti võimu haaramise katse käigus.⁶¹

⁵⁷ Diod. 13.43-44.

⁵⁸ Diod. 13.54-59.

⁵⁹ Diod. 13.60-62.

⁶⁰ Diod. 13.63.

⁶¹ Diod. 13.75.

Hemokratese edukas sõjaretk näitab, et Kartaagol puudus Sitsiilias suur alaline sõjavägi. Probleeme valmistas ka Kartaago Sitsiilia linnade vahel puudunud koostöö: mõlemad linnad pidasid eraldi lahingud. Selleks, et võidelda edukalt Sitsiilia kreeklaste vastu, oli Kartaago sunnitud palkama palgasõdureid ning tooma juurde vägesid emamaalt. Ülejäänud ajal olid tema territooriumid Sitsiilias suhteliselt kaitsetud. Hemokratese võimuhaaramiskatse viitab ebastabiilsusele Sürakuusas.

Hemokratese sõjaretk ei saanud jääda Kartaago poolse vastuseta. Piirkonna kindlustamiseks saadeti Sitsiiliasse kolonistid, kes asutasid Therma linna. Hakati valmistuma järgmiseks sõjaretkeks. Sõjakäigu juhiks valiti eelnevalt edukas olnud Hannibal, kes tahtis kõrge ea tõttu kohustusest ära öelda. See tal ei õnnestunud, kuid tema kõrvale valiti väejuhiks Himilcon. Jällegi värvati palgasõdureid üle Vahemere. Sõdureid saadi Hispaaniast, Baleaari saartelt, Põhja-Aafrikast ja Itaaliast. Kartaagolaste saabuvast sõjaretkest saadi Sitsiilias teada. Sürakuusalased hakkasid otsima liitlasi, liidukõnelusi peeti Itaalia kreeklaste ja spartalastega. Samal ajal saatsid nad saadikud teistesse Sitsiilia linnadesse, lootes ühiselt Kartaago vastu võidelda.⁶²

Sõjaks valmistusid ka teised suuremad kreeka linnad. 406. aastal Sitsiiliasse jõudnud Kartaago vägede esimeseks sihtmärgiks oli Kartaago valdustele kõige lähemal asuv kreeklaste linn Akragas. Akragas oli piiramiseks valmistunud, mistõttu keelduti koostööst Kartaagoga. Toeks olid ka Akragasesse jõudnud sõdurid Spartast ja Kampaaniast. Algas linna piiramine. Kreeklaste kaotused olid suured, kuid linn jäi vallutamata. Piiramise käigus puhkes Kartaago armees katk, millesse suri ka Hannibal.⁶³

Katkust hoolimata jätkus linna piiramine. Sürakuusast saadeti Akragasesse abivägi, mis tee peal sai teistelt kreeka linnadelt lisa. Himilcon, kes oli Hannibali surma järel sõjaretk juht, saatis läheneva Sürakuusa abiväe vastu osa oma armeest. Sürakuusa vägi oli ületanud Himera (tänapäeva Salso) jõe, kui Kartaago väed nendega kokku põrkusid. Sürakuusalased olid võidukad, kuid Kartaago väge ei suudetud hävitada. Nad taganesid tagasi põhiväe juurde.⁶⁴

Kartaagolaste sõjalaagrisse takistati varude sissevedu, neid kimbutas toidupuudus. Olukord paranes drastiliselt, kui Motyast ja Panormusest saabunud sõjalaevade saagiks langesid

⁶² Diod. 13.79-81.

⁶³ Diod. 13.85-86.

⁶⁴ Diod. 13.86-87.

kreeklaste viljalaevad. Kartaagolaste poole läksid üle Akragases olnud kampaanlased. Ülejäänud kaitsjad pidasid olukorda lootusetuks ning otsustasid linna maha jätta. Himilcon viis oma väed Akragasse, kus ta lasi oma sõduritel tappa enamiku linnaelanikest. Saabumas oli talvine pööripäev, mistõttu ta otsustas linnas talvituda. Akragase langemine tekitas teistes kreeka linnades palju hirmu. Osa kreeklastest põgenes Sürakuusasse, osa Itaalia kreeka linnadesse.⁶⁵ Sürakuusas sai võimule Dionysios I.

405. aasta kevadel valmistusid kartaagolased Gela ründamiseks. Akragasest lahkudes tegi Himilcon linna maatas ja armee suundus Gela territooriumile. Ümbritsevate maade rüüstamisele järgnes linna piiramine. Dionysiose abiväe kartuses kindlustasid kartaagolased oma laagri.⁶⁶ Dionysiose armee sai lisa itaalia kreeklastelt ja teistelt liitlastelt. Ta suundus Gelasse, kus ta püstitas mere äärde laagri. Tema strateegia oli kasutada sama laagrit mereväe ja maaväe tarbeks. Algselt üritas Dionysios Kartaago armee varude sissevedu takistada, kuid 20 päeva möödudes otsustas ta kartaagolasi rünnata. Rünnak ebaõnnestus ning Dionysios taganes Sürakuusasse, tee peal liitusid temaga Kamarina elanikud. Kartaago armee asus hüljatud Gelasse.⁶⁷

Sürakuusas üritasid ratsaväelased võimu haarata, kuid palgasõdurite abiga alistas Dionysios nad. Katk jätkas Kartaago armee kimbutamist ning Himilcon sõlmis Dionysiosega rahu. Kartaago sai endale lisaks endistele aladele elüümate ja sikaanide alad. Selinuse, Akragase, Gela ja Kamarina pidid maksma Kartaagole andamit. Leontini, Messina ja sikulid jäid iseseisvateks, Sürakuusa pidi kuuluma Dionysiosele. Pärast rahu sõlmimist naasid haiglased Kartaago väed Põhja-Aafrikasse.⁶⁸

405. aastal sõlmitud rahu oli tähendas Kartaago jaoks väga eduka sõjakäigu lõppu. Dionysios oli sunnitud tunnustama Kartaago valduseid, Lõuna-Sitsiilia kreeka linnad pidid Kartaagole andamit maksma ja Sürakuusa võim langes. Akragase, Gela ja Kamarina kannatused sõjas tähendasid nendest linnadest tuleneva ohu vähenemist. Siiski ei järgnenud Kartaago võimu kehtestamine üle terve Sitsiilia, sest katku käes kannatanud Kartaago armee ei olnud selleks enam võimeline. Rahu ei olnud samuti sugugi kindel, sest Dionysios ei soovinud kestvat rahu. Sõja ajal oli muutnud selgeks Dionysiose võimu

⁶⁵ Diod. 13.88-91.

⁶⁶ Diod. 13.108.

⁶⁷ Diod. 13.109-111.

⁶⁸ Diod. 13.112-114.

ebakindlus, sõda Kartaagoga oli vajalik ettekääne võimu kindlustamiseks ning teiste kreeka linnade allutamiseks.

Põhja-Aafrikas oli katk jätkanud Kartaago armee laastamist ning Dionysios kavatses alustada uut sõda. Kartes Rhegioni ja Messina sekkumist Kartaago poolel, alustas ta nendega läbirääkimisi. Messinale andis ta suure osa nendega piirnevatest maavaldustest, kuid Rhegioniga liidukõnelused ebaõnnestusid. Rhegioni asemel sõlmis ta liidu Locriga.⁶⁹

Aastal 397 otsis Dionysios põhjust sõja alustamiseks Kartaagoga. Ta nõudis Kartaagolt orjastatud kreeka linnade vabastamist teades, et Kartaago keeldub seda tegemast.

Kohalikelt foiniiklastelt võeti Sürakuusas nende vara, neid ahistati ja piinati. Sama tehti hiljem teistes kreeka linnades Sitsiilias.⁷⁰ Kartaago ei olnud sõjategevuseks valmis ning Dionysios haaras initsiatiivi. Dionysios suundus oma armeega Motya linna poole, mis oli Kartaago tähtsaim linn Sitsiilias. Sürakuusa armee saabudes jäid Kartaagole lojaalseks ainult Halicyae, Solus, Egesta, Panormus ja Entella. Dionysios rüüstas nende linnade valdusi ning hakkas piirama Entellat ja Egestat. Motya vallutamiseks asus ta ehitama saareni viivat tammi. Selle valmides suutis ta linna vallutada. Ta jättis linna oma venna Leptinose kätte ning taganes ise armeega tagasi Sürakuusasse.⁷¹

Järgmisel aastal tungis Dionysios uuesti kogu armeega Kartaago aladele ning asus maapiirkondi rüüstama. Halicyae sõlmis lootusetus olukorras rahu, kuid Egesta elanikud sooritasid eduka rünnaku piirajate vastu. Kartaago oli lõpuks valmis sõjategevuseks ja Himilcon saadeti armeega Sitsiiliasse. Sürakuusa merevägi ei suutnud takistada ta maabumist Panormuses. Himilconi väed hõivasid Eryxi ja Motya, Halicyae taastas liidu kartaagolastega. Dionysios oli Egestat piiramas, kuid otsustas puudulike toiduvägede tõttu taganeda. Sürakuusasse taganedes rüüstas ta tee peale jäävaid maid.⁷²

Himilconi järgmiseks sihtmärgiks oli Sürakuusa liitlane Messina. Ta oli huvitatud linna sadamast ning heast positsioonist, kust takistada kreeklaste saabumist Itaaliast või Peloponnesoselt. Kartaago võimu alla langesid teel Messinasse Himera, Cephaloedium ja Lipara. Ta laagerdus Pelorises, mis asus 15 km kaugusel Messinast. Messinast saadeti talle vastu sõdurid, et takistada Himilconi armee sisenemist nende territooriumile, kuid Himilcon saatis oma laevad kaitseta jäänud linna hõivama. Pärast linna vallutamist ei

⁶⁹ Diod. 14.44.

⁷⁰ Diod. 14.46.

⁷¹ Diod. 14.47-53.

⁷² Diod. 14.54-55.

suutnud ta hõivata ümberkaudsed kindlused, kuid valmistus Sürakuusa peale marssimiseks.⁷³ Kartaagoga liitusid kõik sikulite asulad välja arvatud Assorus. Dionysios valmistus rünnakuks, palgates 1000 spartalast ja tugevdades kindluseid.⁷⁴

Sürakuusa laevastik sai Kartaago laevastikult lüüa. Aetna kampaanlased keeldusid Kartaagoga liitumast, sest olid Sürakuusasse saatnud pantvange. Himilcon asus Sürakuusat piirama, varude järgi saadeti Põhja-Aafrikasse ja Sardiiniasse laevad.⁷⁵ Kartaago armees puhkes katk ja Dionysios otsustas Kreekast saabunud abiväega kartaagolasi rünnata. Kartaago armee sai hävitavalt lüüa. Himilcon sõlmis Dionysiosega kokkuleppe, mille järgi lasti Kartaago kodanikel Põhja-Aafrikasse põgeneda, jättes maha teised sõdurid. Kodulinna jõudnud Himilcon näljutas end seal surnuks. Enamus maha jäänud sõduritest andsid alla, sikulid suutsid põgeneda. Osad hispaanlased astusid Dionysiose teenistusse. Kartaago armee häving tõi kaasa ülestõusud Põhja-Aafrikas. Ülestõusnutel puudusid piisavad varud ja koostöö, et Kartaago vallutada. Kartaagolaste edu tagas varude tarnimine Sardiiniast. Kartaago taastas kontrolli ümberkaudsete Põhja-Aafrika alade üle. Sitsiilias võidukas olnud Dionysios vallutas Menaenumi, Morgantina, Agyrioni, Centuripae, Herbita, Assoruse, Herbessuse ja Henna.⁷⁶

Sõja tulemus näitas võimujaotuse heitlikkust Sitsiilias. Dionysios suutis taastada kontrolli saare idaosa üle. Kartaago jaoks tekitasid probleeme ka Põhja-Aafrika põliselanikud, kes otsisid pidevalt võimalust oma vabaduse taastamiseks. Kartaago õnneks ei suutnud nad sellel eesmärgil endale ühist juhti leida. Motya vallutamine tähendas selle linna tähtsuse järsku langust. Motya asemel muutus tähtsaimaks kartaagolaste linnaks Sitsiilias sellest veidi lõunas asuv Lilybaeum.

Pärast olukorra rahunemist Põhja-Aafrikas pööras Kartaago tähelepanu Sitsiiliale. Aastal 393 hakkas Mago taastama Kartaago võimu Sitsiilias. Vastu võeti põgenikke Dionysiose sõdadest ning sõlmiti liit sikulitega. Rüüstati Messina valduseid, kuid Dionysiose väele kaotati lahing. Dionysios üritas pärast lahinguvõitu vallutada Rhegioni, kuid pidi leppima ümberkaudsete alade rüüstamisega.⁷⁷

⁷³ Diod. 14.56-57.

⁷⁴ Diod. 14.58.

⁷⁵ Diod. 14.59-63.

⁷⁶ Diod. 14.71-78.

⁷⁷ Diod. 14.90.

Kartaagolased tõid Sitsiiliasse sõdureid juurde Põhja-Aafrikast, Sardiiniast ja Itaaliast. Mago läks Agyrioni linna juurde. Agyrioni valitseja Agyris sõlmis Sürakuusast tulnud Dionysiosega liidu. Sürakuusalased tahtsid kartaagolastele lahingut anda, kuid Dionysiose plaan oli oodata, kuni kartaagolastel varud otsa saavad. Selle peale otsustasid sürakuusalased tagasi koju minna, armee täiendamiseks vabastas Dionysios orjad. Dionysiose plaan töötas ning Kartaagoga sõlmiti rahu. Taastati varasemad piirid, kuid sikulitest said Dionysiose alamad. Lisaks sai Dionysios endale Tauromeniumi linna, kust ta ajas välja seal elavad sikulid. Mago naases Põhja-Aafrikasse.⁷⁸

Diodorose käsitus järgnevatest aastatest on väga napolisõnaline, tõenäoliselt on meieni jõudnud tema kirjutatud teksti säilinud lõikude kokkuvõte.⁷⁹

Järgmine konflikt Kartaago ja Dionysiose vahel leiab aset 10 aastat hiljem. 383 sõlmis Dionysios varem Kartaagole allunud linnadega liidu. Kartaago nõudis linnade tagastamist, kuid Dionysios keeldus. Kartaago liitlasteks said Itaalia kreeklased, kellega Dionysios varasemad aastat palju sõdinud oli. Sitsiiliasse ja Itaaliasse paigutas Kartaago palju sõdureid ning Dionysios jagas oma armee kaheks, et mõlemal rindel korruga võidelda. Esimese suure lahingu Cabala lähistel võitis Dionysios, järgnenud rahukõnelused ei olnud tulemuslikud.⁸⁰

Aastal 379 saatsid kartaagolased Itaaliasse väe, mis tagastas Hipponiumi elanikele nende linna. Kartaagos levis katk, mis tõi kaasa palju ohvreid. Nõrgenenud Kartaago aladel toimusid ülestõusud Sardiinias ja Põhja-Aafrikas. Kartaago suutis kontrolli oma alade üle taastada, kuid sõjategevus Dionysiose vastu lükkus edasi.⁸¹

Kaks aastat hiljem toimus lahing Croniumi lähistel, mille kartaagolased võitsid. Hukkus üle 14 000 kreeklase. Dionysios sõlmis Kartaagoga rahu, Kartaago kätte läks Selinus ja Akragase territoorium kuni Halykose jõeni. Lisaks pidi Dionysios maksma 1000 talenti.⁸²

Kartaago aristokraatia oli taastanud oma võimu Magoniidide üle ning said aru, et vallutused Sitsiilias olid võimalikud ainult tohutute kulutustega, mida nad ei olnud valmis

⁷⁸ Diod. 14.95-96.

⁷⁹ Caven, B. *Dionysius I: War-Lord of Sicily*. Yale University Press, 1990, lk 188.

⁸⁰ Diod. 15.15-17.

⁸¹ Diod. 15.24.

⁸² Diod. 15.16-17.

tegema.⁸³ Järgnes rahuaeg, mille kestel jäid kartaagolased passiivseks. Dionysios võis seda võtta kui märki nende nõrkusest.

Aastal 368 otsustas Dionysios Kartaago valduseid Sitsiilias rünnata. Ta oli kuulnud katkupuhangutest Kartaagos, mistõttu tundus aeg ründamiseks soodne. Ta hõivas Selinuse ja Entella, rüüstas ümberkaudseid alasid. Eryxi suutis ta vallutada, kuid Lilybaeum jäi võtmata. Eryxi läheduses võitis Kartaago laevastik merelahingu. Talvel sõlmiti vaherahu ja Dionysios naasis Sürakuusasse, kus ta 367. aastal suri.⁸⁴ Trooni päris ta poeg Dionysios II, kes sõlmis Kartaagoga rahu.⁸⁵

Dionysios oli valitsenud pea 40 sõjakat aastat. Võrreldes 405. aastal sõlmitud rahus kokkulepituga oli Kartaago territoorium Sitsiilias kõvasti väiksem. Kartaago kätte olid jäänud algsed foiniikia kolooniad, kuid Motya asemel oli esile kerkinud Lilybaeum. Rahumeelse Dionysios II-ga Kartaago sõdu ei pidanud. Aastal 357 maabub Sürakuusa tulevane valitseja Dion Heraclea Minoa linnas, mis on Kartaago kontrolli all.⁸⁶ Sellest saab järeldada, et Dionysios I viimases sõjas vallutatud alad läksid tagasi Kartaagolaste kätte ning nende alade piir oli jälle Halykose jõgi.

Sürakuusas olid järgnevad 10 aastat väga tormilised, kuid rahu Kartaagoga kestis. Aastal 345, mil Sitsiiliasse hakkas tulema Timoleon, muutus olukord pingelisemaks. Diodorose ja Plutarchose kirjeldused Timeoleoni tegevustest on erinevad, kuid tähtsamad pöördepunktid ja lõpptulemus on samad.

3.3 Sõda Timoleoniga

Kartaagolased teadsid, et Timoleoni tulek toob kaasa uued sõjad, mistõttu üritasid nad ta saabumist takistada. See ei läinud neil õnneks ja Timoleon jõudis Tauromeniumi. Sitsiiliasse oli Kartaago toonud sõjaks valmistudes sõdureid ja sõjalaevu. Kartaagolased vallutasid oma territooriumi läheduses asuva Entella linna. Lisaks astuti liitu erinevate türannidega Sitsiilias, kellest tähtsaim oli Hicetas. Hicetas oli Dionysios II lahinguis

⁸³ Caven (1990), lk 199.

⁸⁴ Diod. 15.73.

⁸⁵ Diod.16.5.

⁸⁶ Plut. Dio. 25.

löönud ning pea kogu Sürakuusa oma kontrolli alla saanud. Timeoleon ründas Adranumi vastu sõjaretkel olevat Hicetast ning lõi teda lahingus.⁸⁷

Kartaagolased hülgasid Hicetase ning pöördusid tagasi Põhja-Aafrikasse. Hicetas oli sunnitud taanduma Leontinisse. Timoleonile alistunud Dionysios II saadeti Korintosesse. Timoleon hakkas sõdima kohalike kreeka türannidega. Palkade maksmiseks vajaliku vara saamiseks saatis ta osa armeest Kartaago valdusid rüüstamiseks. Üheks vaenlaseks oli Leontini ja Apollonia valitseja Leptines. Ebastabiilne aeg oli toonud kaasa rahvastiku järsu vähenemise. Timoleon kutsus Kreekast koloniste, kellele ta lubas anda elamiseks maad.⁸⁸

Aastal 341 toimus Kartaago ja Timoleoni vägede vahel Crimisuse jõe juures lahing. Kartaago armee oli suure ülekaalus, kuid kreeklaste poolel oli ilm. Timoleon oli võidukas, Kartaago jaoks oli eriti valus kodanikest koosneva väeüksuse langemine.⁸⁹ Catana türanni Mamercuse ja Hicetase hirm Timoleoni ees kasvas peale lahingut. Nad palusid Kartaagolt tema vastu abi, kuid Timoleon sai nad kätte ning mõlemad türannid hukati.⁹⁰ Timoleon jätkas türannide kukutamist saarel ning sõlmis Kartaagoga rahu. Rahu tingimused olid järgnevad: Kartaago alade piiriks jäi Halykose jõgi, kreeka linnad pidid olema vabad ning Kartaago ei tohtinud Timoleoni vastu toetada türanne.⁹¹

Kartaago tegevus sõjas Timoleoniga oli sarnane varasemate sõdadega. Sõjaks valmistuti pikalt ette ning värvati palju palgasõdureid. Ülekaalust hoolimata saadi jälle kreeklastelt lüüa. Kuigi Kartaago alade piiriks jäi Halykose jõgi, pidid kreeka linnad ka Kartaago territooriumi sees vabad olema. Võimalik, et Kartaago minetas Hicetase hülgamisega võimaluse terve Sitsiilia allutamiseks. Tagantjärele oli sõda raha ja Kartaago kodanike tulemusetu raiskamine. Kreeka kolonistide jõudmine ja sellele järgnenud kreeklaste linnade kosumine tähendas kartaagolaste võrdelist nõrgenemist. Järgmiseks suureks vastaseks Sitsiilias pärast Timoleoni sai Agathokles.

⁸⁷ Diod. 16.68.

⁸⁸ Plut. Tim. 23.

⁸⁹ Plut. Tim. 27-30.

⁹⁰ Plut. Tim. 33-34.

⁹¹ Diod. 16.82.

3.4 Sõjad Agathoklese vastu

Agathokles sündis Therma linnas ehk Kartaago aladel Sitsiilia Rheimioni linna põgeniku pojana 361. aastal. Agathoklese vend oli üks Sürakuusa väejuhtidest, Agathokles ise jäi silma särava sõdurina.⁹² Kartaago sekkus Sürakuusa poliitikasse 322. aastal, kui kukutati oligarhide valitsus. Kartaagolased sõlmisid liidu oligarhide juhi Sostratusega. Sostratusel lubati naasta Sürakuusasse ning Kartaagoga sõlmiti rahu. Oligarhide taastatud võim ei kestnud kaua, aastal 317 sai Agathokledest Sürakuusa türann. Justinuse sõnul otsustas Kartaago väejuht Hamilcar toetada Agathoklest, sest tahtis tema toetust võimu kindlustamisel Kartaagos. Hiljem süüdistati Hamilcari seetõttu liitlaste reetmises, kuid ta suri enne kohut.⁹³ Agathokles oli ambitsioonikas, piiramatu võim võimaldas tal alustada teiste Sitsiilia linnade allutamiseega.

Ta alustas Messina piiramiseega, kuid Kartaago saadikud olid selle vastu. Nad süüdistasid teda rahulepingu rikkumises ning Agathokles oli sunnitud tagasi tõmbuma. Sürakuusa sõjakus pani tegutsema teised kreeka linnad. Akragas kutsus endale väejuhiks Akrotatos Kreekast, kelle abil saadi liitlaseks Tarentumi. Akrotatos jäi silma halbade omadustega ning ta aeti minema. Koos Akrotatosega jäädi ilma liidust Tarentumiga. 314. aastal sõlmisid Akragas, Gela ja Messina rahu Agathoklesega. Rahu vahendajaks on Kartaago väejuht Hamilcar. Rahulepingu järgi jäid kreeka linnadest Heraclea, Selinus ja Himera Kartaago ülemvõimu alla nagu varem. Teised kreeka linnad pidid olema autonoomsed Sürakuusa hegemoonia all.⁹⁴ Diodoruse sõnul on Messina üks rahu sõlminud linnadest, kuid hiljem tõuseb Messina esile kui üks Agathoklese vastu vaenulikest linnadest. Sürakuusa ambitsioonidega arvestades on usutav, et rahu Messinaga ei kestnud kaua.

Kartaagolased olid Sitsiilia asjades jäänud passiivseks. Tõenäoliselt lootsid nad, et kreeka linnade omavahelised sõjad takistavad ühe võimsa kreeka riigi tekkimist. Vastupidiselt kartaagolaste lootustele suutis Agathokles oma võimu pidevalt kasvatada. Sürakuusa tugevnemine hakkas muutuma ohtlikuks ka Kartaagole. Mõlemad osapooled teadsid, et sõda on vältimatu ning selleks hakati valmistuma.

Agathokles jätkas oma agressiivset poliitikat. Tema esimene sihtmärk oli Messina, kuhu olid põgenenud Sürakuusa pagulased. Messina eelistas Agathoklese võimu sõjale ning 312.

⁹² Diod. 19.4-5.

⁹³ Just. *Ep.* 22.2-3.

⁹⁴ Diod. 19.71.

aastal sai türann seal võimule. Järgmine Agathoklese poliitika ohver pidi olema Akragas, kuid Kartaago jõudis enne sekkuda. Ära põlatud Agathokles otsustas Kartaago valduseid rüüstata. Vastupanu puudumine võis tuleneda võimuvahetusest Kartaago Sitsiilias.⁹⁵ Sürakuusa põgenike juht Deinokrates palus kartaagolastelt Agathoklese vastu abi. Deinokrates ise proovis kontrolli alla saada Centuripae linna, kuid kohalik garnison luhtas ürituse. Kartaagolased saatsid 50 väiksemat laeva Sürakuusa sadamasse, kus nad lasid põhja kaks kaubalaeva. Deinokratese armee sai sama suurelt Agathoklese armeelt lüüa. Kartaagole harjumuspäraselt võtsid nad aega armee kogumiseks ja palkasid rohkelt palgasõdureid üle Vahemere. Teel Sitsiiliasse uppus osa laevadest tormi tõttu, kuid armee kosus kohalikelt liitlastelt saadud sõduritega. Väejuhiks oli uus Hamilcar (Gisco poeg), kes ei viivitanud lahingu andmisega. Ülekaalus Kartaago armee võitis lahingu, kuid Agathokles suutis ellujäänutega taganeda Gela müüride taha. Sitsiilia linnadest Kamarina, Leontini, Catane, Tauromenium, Abacaenum ja Messina astusid kõik Kartaagoga liitu. Agathokles läks armeega Sürakuusasse ja hakkas ette valmistama sõjaretke Põhja-Aafrikasse.⁹⁶

Võidu järel oli kartaagolastel Sitsiilias dominantne positsioon. Peaaegu terve saar oli Kartaago otsese kontrolli all või temaga liidus. Siiski oli Agathokles Sürakuusas võimule jäänud ning tal oli võimalik sõja käiku mõjutada. Kaotus Himera jõe juures oli tema jaoks olnud suur tagasilöök, kuid Kartaago ei kasutanud võimalust sõja kiireks lõpetamiseks. Tulevat võitlust Põhja-Aafrikas ei osanud nad ette oodata.

Aastal 309 oli olukord Sitsiilias Agathoklese jaoks raske. Ta tahtis sõdida Põhja-Aafrikas, et viia Kartaago tähelepanu eemale Sitsiiliast. Kartaagolased polnud kodumandril sõja pidamisega harjunud ja Agathokles lootis, et see tuleb talle kasuks. Potentsiaalsete liitlastena nägi ta ka Põhja-Aafrika rahvaid.⁹⁷

Agathokles hakkas värbama sõjaretkeks sõdureid. Sõjaretke finantseerimiseks ja oma võimu kindlustamiseks kasutas ta kõiki võimalikke vahendeid. Ta võttis rikkamatelt elanikelt nende vara ja tappis neist vaenulikumad. Põhja-Aafrikasse minekuks valis ta

⁹⁵ Hoyos, D. Carthage's Other Wars: Carthaginian Warfare Outside the 'Punic Wars' Against Rome. Pen and Sword Military, 2019, lk 122.

⁹⁶ Diod. 19.110.

⁹⁷ Diod. 20.3.

sõdureid peredest nii, et nad olid samal ajal ka pantvangide eest. Asevalitsejana jättis ta Sürakuusasse oma venna Antandrose.⁹⁸

Sõjaretkeks valmis, mehitas ta 60 laeva ning hakkas otsima soodsat hetke teele asumiseks. Retke sihtkohta teadsid ainult vähesed valitud. Sürakuusa sadam oli Kartaago blokaadi all, kuid viljalaevade saabumine tekitas võimaluse lahkumiseks. Nimelt hakkasid Kartaago laevad viljalaevu jälitama, mistõttu said Agathoklese laevad sadamast lahkuda.

Kartaagolased arvasid, et nad tulid viljalaevu kaitsma ja valmistusid lahinguks, kuid neist seilati lihtsalt mööda. Enne kui kartaagolased toimunud mõistsid, oli Agathoklesel juba suur edumaa. Samal ajal jõudsid Sürakuusasse eelmainitud viljalaevad, mis leevendas toidupuudust linnas.⁹⁹ Põhja-Aafrikasse jõudnud Sürakuusa armee suurus tähendab, et 60 sõjalaevaga läksid kaasa nimetamata hulk transpordilaevu.¹⁰⁰ Sürakuusa laevade pääsemine tähendab, et Kartaago laevastik ei olnud kreeklaste sõjaretke ettevalmistamisest teadlik.

Edumaa tõttu jõudsid Kartaago laevad Agathoklesele järgi alles Põhja-Aafrika ranniku lähistel. Mandri silmapiirile jõudmisel muutis jõuvõtmise tõsisemaks. Kartaagolaste kogenud meeskonnad olid kreeklastest kiiremad, kuid edumaa jäi liiga suureks. Mõnda aega võideldi lingude ja vibudega, kuid kartaagolastel ei õnnestunud maabuda. Kartaagolased taganesid kaugemale, mis võimaldas Agathoklesel laevad maale tõmmata.¹⁰¹

Agathoklese saabumine Põhja-Aafrikasse muutis sõja iseloomu. Kartaago pidi korruga võitlema mitmel rindel. Põhja-Aafrikas oli vaja luua võitlusvalmis armee, mis võõrväe saabumisel seal puudus. Kreeklaste kohalolek muutis tõenäolisemaks Põhja-Aafrika alamate ülestõusud ja nende liidu Sürakuusaga. Samuti kasvas see pingeid Kartaago linnas, kus kaugel toimuv sõda muutus järsku lähedaseks ohuks.

Agathoklese vägi oli maabunud Boni neemel. Ta asus teele Kartaago suunas, mis oli teisel pool Tunise lahte. Maa rikkus üllatas ja innustas kreeka sõdureid. Tormijooksuga vallutati Megalepolise linn, kust liiguti edasi Valge Tunise peale, mis asus 40 km Kartaagost lõunas.¹⁰² Pärast Valge Tunise vallutamist otsustas Agathokles mõlemad linnad hävitada

⁹⁸ Diod. 20.4.

⁹⁹ Diod. 20.5.

¹⁰⁰ Hoyos (2019), lk 126.

¹⁰¹ Diod. 20.6.

¹⁰² Hoyos (2019), lk 128.

ning lageda taeva all laagerduda. Kartaagos arvati algselt, et kartaagolased olid Sitsiilias puruks löödud, kuid peagi saadi tõde teada.¹⁰³

Kartaagolased manitsesid laevastiku juhte, kes olid lasknud kreeklastel Põhja-Aafrikas maabuda. Hakati looma armeed, mida Agathoklese vastu saata. Väejuhtideks määrati omavahel vaenujalal olevad Bomilcar ja Hanno. Sellega loodeti ära hoida ühe väejuhi poolt võimu haaramist. Kartaagolaste värskes armees oli 40 000 jalaväelast (Justinuse sõnul 30 000¹⁰⁴), 1000 ratsaväelast ja 2000 sõjavankrit. Suur ülekaal ei toonud Kartaagole võitu, sest Bomilcar otsustas peale Hanno langemist taganeda.¹⁰⁵ Agathoklese vägi rüüstas kartaagolaste laagrit ning hakkas vallutama Kartaago ümbruses olevaid kindluseid. Pärast suurt võitu hakkasid mitmed linnad temaga liituma. Liidu sõlmis Agathokles ka liibülaste kuninga Aelymasega. Kartaagolased palusid abi saata Hamilcaril, kes saatis Põhja-Aafrikasse teele 5000 mehelise abiväe.¹⁰⁶

Sitsiilias piiras Hamilcar Sürakuusat, kuid kreeklased sooritasid üllatusrünnaku ning kartaagolased kaotasid järgnenud lahingu. Hamilcar langes sürakuusalaste kätte vangi ja ta hukati. Kaotanud Kartaago armeest eraldusid kreeklased, kes valisid enda juhiks Deinokratese. Akragaslased nägid Kartaago kaotuses võimalust haarata saarel ülemvõim. Nad asusid Xenodokose juhtimisel vabastama kreeka linnasid saare idaosas.¹⁰⁷ Kartaago kaotusele ei järgnenud Sürakuusa võidukäiku. Agathoklese brutaalne valitsusviis ei teinud teda saarel sugugi populaarseks. Kartaagolaste asemel olid sürakuusalased nüüd sunnitud võitlema teiste kreeklastega. Hoolimata edasistest raskustest oli ära hoitud Kartaago ülemvõim tervel saarel.

Agathoklese sõjakäik Põhja-Aafrikas ei jätkunud muretult. Ajal, mil ta oli vallutamais kaugemal asuvaid piirkondi, hakkasid kartaagolased koos Sitsiiliast saabunud abiväega piirama Tunist. Agathokles pöördus tagasi ning lõi neid lahingus.¹⁰⁸ Hoolimata võidust puhkes kreeklaste armees mäss, mille Agathokles raskustega maha surus. Kartaagolased olid mässavate kreeka sõduritega suhtluses olnud, mis andis Agathoklesele võimaluse neid rünnata. Kartaagolased pidasid lähenevat Agathoklese armeed teda hüljanud kreeklasteks, kuid järsku andis Agathokles rünnakukäsu. Kreeklased võitsid lahingu ja ründasid

¹⁰³ Diod. 20.8.

¹⁰⁴ Just. *Ep.* 22.6.

¹⁰⁵ Diod. 20.9-12.

¹⁰⁶ Diod. 20.16.

¹⁰⁷ Diod. 20.30-31.

¹⁰⁸ Diod. 20.18.

kartaagolaste laagrit.¹⁰⁹ Lahingut jälginud nomaadid kasutasid võimalust tühja kreeklaste laagri rüüstamiseks, mille peale Agathokles tagasi pöördus.¹¹⁰

Sürakuusalaste armee Põhja-Aafrikas ei olnud piisavalt suur, et Kartaago tormijooksuga vallutada. Samuti ei olnud võimalik selle edukas piiramine, sest kartaagolaste käes oli meri ning nad võisid vajalikku vilja Sardiiniast tuua. Seetõttu lootis Agathokles ära lõigata Kartaago ülejäänud Põhja-Aafrikast ning endale liitlasi leida. Tema õnnetuseks ei pidanud kohalikud rahvad Sürakuusa ülemvõimu Kartaago omast paremaks, vaid proovisid Agathoklest oma olukorra parandamiseks ära kasutada.

Üheks tema liitlaseks sai Küreene valitseja Ophellas. Ophellas leidis, et Kartaago alistamine on suurepärase võimalus oma valduste suurendamiseks läänes. Ta kutsus sõjaretkele kaasa kreeklasi Ateenast ja mujalt Kreekast. Kahe kuu möödudes jõudis ta 10 000 jalaväelase ja 600 ratsaväelasega Agathoklese juurde. Agathokles võttis ta suuremeelselt vastu, kuid seejärel tappis ta. Ophellase armee liitis ta enda väele.¹¹¹

Kartaagolaste väejuht Bomilcar üritas Kartaagos võimu haarata, kuid ta katse ebaõnnestus ning ta tapeti.¹¹² Agathokles jälgis Aleksander Suure väejuhtide eeskuju ning võttis omaks kuningatiitli. Täienenud armeega jätkas ta vallutustööd, hõivates Kartaagost põhjas asuva Utica ja Hippo Acra (tänapäeva Bizerte). Tema kontrolli all oli enamik rannikualadest ja sisemaa rahvad, välja arvatud nomaadid. Agathoklesele valmistas muret olukord Sitsiilias. 308. aastal asus ta 2000 sõduriga Sitsiiliasse teele, jättes Põhja-Aafrikas juhtimise oma poja Archagathouse kätte.¹¹³

Vahetult enne Agathoklese maabumist Selinuses oli Xenodikos saanud lüüa Sürakuusa vägedelt. See kaotus tegi lõpu Akragase ambitsioonidele. Selinusest algas ta sõjakäik Sitsiilias. Ta sai kontrolli Heraclea, Therma, Cephaloediumi ja Apollonia üle. Sürakuusa eksiilide juht Deinokrates võttis üle Akragalaste poliitika ning nimetas end vabaduse eest võitlejaks, mille tõttu liitusid temaga paljud. Deinokrates kogus kokku 20 000 jalaväelast koos 1500 ratsaväelasega ning Agathokles põgenes ta eest Sürakuusasse.¹¹⁴

¹⁰⁹ Diod. 20.33-34.

¹¹⁰ Diod. 20.39.

¹¹¹ Diod. 20.40-42.

¹¹² Diod. 20.43-44.

¹¹³ Diod. 20.54-55.

¹¹⁴ Diod. 20.56-57.

Põhja-Aafrikas jätkas Archagathous valduste suurendamist, kuid Kartaago suutis lõpuks mobiliseerida piisavalt suure armee, et alustada vastutegevusega. Kartaago jagas oma 30 000 mehelise armee kolmeks ning saatis nad eri suundadesse linnasid tagasi vallutama. Archagathous vastas oma väe jagamisega, kuid siinkohal lõppes Sürakuusa edu Põhja-Aafrikas. Kaks Archagathouse väge said kartaagolastelt lüüa ning olid sunnitud taganema Tunisesse. Kartaagolaste edu tõi kaasa ta hülgamise kohalike liitlaste poolt. Sitsiiliasse saadeti Agathoklesele kiri, paludes talt abi.¹¹⁵

Sitsiiliaski oli olukord raske, kuid Agathokles otsustas poegadele appi minna. Etruskide abiga murdi Kartaago blokaad. Xenodikos sai taaskord Agathoklese väejuhilt Leptineselt lüüa. Enne Põhja-Aafrikasse naasmist 307. aastal tappis Agathokles 500 oma poliitilist vaenlast Sürakuusas.¹¹⁶

Agathoklese saabumisel oli sürakuusalaste olukord Põhja-Aafrikas kriitiline. Ülekaalus Kartaago vägi oli võtnud soodsa positsiooni ning ootas rahulikult, kuni toidupuudus vaenlased alistab. Agathokles oli sunnitud kartaagolaste laagrit ründama, kuid kaotas lahingu.¹¹⁷ Võidukad kartaagolased tõid jumalatele ohvreid ning ohvritulest süttis kogu Kartaago sõjalaager. Tulekahju ajal oli kartaagolastega liituma suundumas 5000 endist Agathoklese Põhja-Aafrika sõdurit. Paanikas kartaagolased pidasid neid ründavateks kreeklasteks ning järgnes võitlus. Võitluse käigus hukkus 5000 sõdurit. Kartaagolaste poole üle minna kavatsenud Põhja-Aafrikalased pöördusid põlevast laagrist tagasi Agathoklese juurde, kus seekord peeti neid ründavateks kartaagolasteks. Jälle leidis aset võitlus, seekord hukkus 4000 sõdurit. Kartaagosse naasnud sõdurite haledast ilmast järeldati algselt, et Agathokles oli võitnud suure lahingu.¹¹⁸

Olukorda Põhja-Aafrikas lootusetuks pidanud Agathokles otsustas tagasi Sitsiiliasse suunduda. Tema armeest oli kadunud distsipliin ning sõdurid olid rahutud. Transpordilaevu ei piisanud terve armee jaoks, mistõttu ta otsustas saladuskatte all lahkuda. Sõdurid said ta plaanist teada, kuid tal õnnestus pojad maha jättes põgeneda. Mõlemad Agathoklese pojad hukati sõdurite poolt ja nad valisid endale uued juhid, kes sõlmisid kartaagolastega rahu. Loovutama pidid nad vallutatud linnad, saades vastutasuks 300 talenti. Mõned neist otsustasid teenida Kartaago armees. Ülejäänud viidi tagasi Sitsiiliasse, kus nende

¹¹⁵ Diod. 20.59-61.

¹¹⁶ Diod. 20.63.

¹¹⁷ Diod. 20.64.

¹¹⁸ Diod. 20.65-67.

elupaigaks pidi saama Solus. Agathoklese sõdurid, kes keeldusid linnasid loovutamast, said kartaagolastelt lüüa. Nende juhid löödi risti ning ülejäänud orjastati.¹¹⁹

Sitsiiliasse jõudnud Agathokles suundus liitlaslinna Egestasse. Ta käskis elanikel oma vara talle loovutada, kuid nad keeldusid. Agathokles otsustas neilt vara jõuga ära võtta. Mehed ta tappis, naised ja lapsed müüs Itaaliasse.¹²⁰ Kättemaksuna poegade tapmise eest käskis Agathokles Sürakuusas tappa Põhja-Aafrikas teeninud sõdurite sugulased. Karistusest ei pääsenud ei imikud ega vanurid.¹²¹ Kartaagolastega sõlmis Agathokles rahu, mille järgi saavad kartaagolased tagasi oma endised alad ning Agathokles hõbedat ja vilja.¹²²

Kartaago jaoks oli lõppenud järjekordne sõda, kus tulemusena kinnitati sõjaseid piire. Sõja tegi eriliseks Agathoklese sõjakäik Põhja-Aafrikasse, mis näitas nende haavatavust kodurindel. Kartaago kontroll oma Põhja-Aafrika alamate üle polnud sugugi nii kindel kui nad võisid arvata. Samas tuleb tähele panna Kartaago ressursside suurst. Kaotanud mitu lahingut Põhja-Aafrikas, jätkus siiski varude sissevedu Sardiiniast ja teistelt aladelt.

Kartaago allutamiseks oli vajalik kontroll mere üle, mis Agathoklesel puudus. Sõja lõpp ei tähendanud Agathoklese ambitsioonide kadumist, ta jätkas oma tegevust Sitsiilias ja Suur-Kreekas. Kartaago jätkas samuti võimaluste otsimist Sitsiilias.

Aastal 306 käis Agathokles oma Sitsiilia valdustel ringi, kindlustas linnasid ja kogus raha. Üks Agathoklese väejuhtidest, Pasiphilus, astus liitu Deinokratesega. Temaga koos jäi Agathokles ilma mitmetest linnadest, mis Pasiphilusele usaldatud olid. Agathokles saatis Deinokratesele pakkumise: ta loobub türanniast Sürakuusas, kuid vastutasuks saab Therma ja Cephaloediumi linnad nende territooriumitega.¹²³ Deinokrates ei võtnud pakkumist vastu, sest ta ei olnud huvitatud demokraatlikust Sürakuusast, vaid tahtis ise valitseda. Enesekindlust andis talle kontroll mitmete linnade üle ja suur armee. Agathokles sai teada Deinokratese eesmärkidest ning teatas nendest tema kaaslastele.¹²⁴

305. aastal toimus lahing Agathoklese ja Deinokratese vägede vahel. Agathokles oli võidukas ning ta hukkas alla andnud sõdurid, olenevalt allikast kokku 7000 või 4000.¹²⁵

¹¹⁹ Diod. 20.69.

¹²⁰ Diod. 20.71.

¹²¹ Diod. 20.72.

¹²² Diod. 20.79.

¹²³ Diod. 20.77.

¹²⁴ Diod. 20.79.

¹²⁵ Diod. 20.89.

Ellu jäänud Deinokrates reetis oma liitlased, temast sai surmani Agathoklese sõber ja usaldatud väejuht.¹²⁶

Enne oma surma 289 aastal oli Agathoklesel plaanis rünnata Kartaagot Põhja-Aafrikas. Sõja ajal tahtis ta tõkestada vilja sissevedu Sitsiiliast ja Sardiiniast. Sellel eesmärgil oli ta valmis pannud 200 sõjalaeva. Enne surma otsustas ta taastada Sürakuusas demokraatia.¹²⁷

Sürakuusa oli enne Agathoklese surma esimene kreeka linnade seas Sitsiilias. Tema surmale järgnes ebastabiilsus Sitsiilias. Diodoroselt on järgnenud perioodi kohta säilinud ainult fragmendid.

3.5 Pyrrhose sõjakäik ja Esimese Puunia sõja eelmäng

Sürakuusalsed saatsid Hiketase juhitud armee Egesta Menoni vastu. Menon sai abi Kartaagolt ning Sürakuusa oli sunnitud rahu sõlmima ja Kartaagole 400 pantvangi andma. Messinas haaravad võimu mamertiinid.¹²⁸ Hiketaset sai Sürakuusa türann. Hyblaeuse juures võitis ta lahingu Akragase väe vastu ning otsustas alustada sõja Kartaagoga. Teriase jõe juures sai ta aga neilt lüüa.¹²⁹ Pärast üheksat aastat valitsemist kukutatakse Sürakuusas Hiketas. Uued valitsejad kutsusid Sitsiiliasse Pyrrhose. Messina mamertiinid sõlmivad lepingu Kartaagoga, et takistada Pyrrhose saabumist Sitsiiliasse. 279. aastal sõlmib Kartaago lepingu ka Roomaga.¹³⁰

Aastal 278 olid Kartaago väed piiramas Sürakuusat, kui Itaaliast tuli Sitsiiliasse Pyrrhos. Kartaago laevastik oli eemal, mistõttu ta sai kontrolli Sürakuusa üle. Tema armeega liitusid Sürakuusa sõdurid. Kohale hakkasid jõudma saadikud teistest linnadest, kes tahtsid temaga liituda.¹³¹

Pyrrhosega liitusid Henna ja Akragas. 30 000 jalaväelase, 1500 ratsaväelase ja elevantidega asus ta kartaagolaste vastu. Esimesena allutas ta Heraclea, seejärel Azonese. Vabatahtlikult liitusid temaga Selinus, Egesta, Halicyae ja paljud teised linnad. Ta jätkas vallutamist, kuni tema kontrolli all oli kõik Kartaago Sitsiilia alad välja arvatud Lilybaeum. Kartaagolased tõid Põhja-Aafrikast oma väed ning kindlustasid linna. Nad olid valmis

¹²⁶ Diod. 20.90.

¹²⁷ Diod. 21.16.

¹²⁸ Diod. 21.18.

¹²⁹ Diod. 22.2.

¹³⁰ Diod. 22.7.

¹³¹ Diod. 22.8.

sõlmima Pyrrhosega rahu, kuid ta sõbrad kannustasid teda linna ründama. Pyrrhosele ei läinud korda linna vallutada ning ta pidi suurte kaotustega piiramise lõpetama.¹³²

Pyrrhosele pakuti Akragast, Sürakuusat ja Leontinist juhul, kui ta Sitsiiliasse tuleb. Ta nõustus ning Sitsiiliasse jõudes linnad allusid talle, ta armees oli 30 000 jalaväelast, 2500 ratsaväelast ja 200 laeva. Ta alistas kartaagolased ja vallutas nende tugevaima kindluse Eryxi.¹³³

Pyrrhos vallutas Messina. Tema juurde tulid Kartaago saadikud, kuid ta ütles neile, et rahu ei saa olla, kui nad Sitsiiliast ei lahku. Ta hakkas koguma mehi Põhja-Aafrikasse minekuks. Tema karm valitsusviis ei meeldinud sitsiillastele. Ta valitses nagu türann, mistõttu mõned linnad liitusid kartaagolastega. Tugeva kohaliku vastupanu tõttu otsustas ta Itaaliasse naasta.¹³⁴

Tagasiteel Itaaliasse toimus Kartaagoga merelahing, kus ta kaotas mitmeid laevu, kuid pääses siiski Itaaliasse. Itaalias ei olnud ta olukord parem ning pärast kuute aastat Itaalias ja Sitsiilias naases ta Epirusesse.¹³⁵

Sürakuusa järgmiseks valitsejaks saab väejuht Hieron II.¹³⁶ Hieron II sõdib Messina mamertiinidega, kes küsivad abi Kartaagolt ja Roomalt. Roomlased tahavad vältida kogu Sitsiilia langemist Kartaago kätte ning saadavad Messinasse konsuli. Kartaago ja Hieron II sõlmisid liidulepingu ning otsustasid koos Messinat rünnata.¹³⁷ Algas esimene Puunia sõda. Tegemist oli esimese sõjaga Rooma ja Kartaago vahel.

Varasemate konfliktide puudumist Roomaga seletavad nende vahel sõlmitud lepingud. Polybios kirjutab, et esimene leping kahe linna vahel sõlmiti 509. aastal. Lepingu järgi ei tohtinud roomlased ega nende liitlased sõita Kartaagost põhjas asuvast neemest mööda. Sardiiniast ja Põhja-Aafrikat käsitletakse Kartaago valdustena. Sitsiilia puhul tuuakse välja ainult Kartaagole kuuluv osa.¹³⁸

Järgmine leping 348. aastast keelab samuti roomlastel linnade asutamist Sardiinias ja Põhja-Aafrikas. Lisaks Kartaagost põhjas asuvale neemele on piirina mainitud Mastia

¹³² Diod. 22.10.

¹³³ Plut. Pyrrh. 22.

¹³⁴ Plut. Pyrrh. 23.

¹³⁵ Plut. Pyrrh. 25-26.

¹³⁶ Plb, 1.8.

¹³⁷ Diod. 22.13.

¹³⁸ Plb. 3.22-23.

Tarseionit. Mastia Tarseioni asukohta ei saa kindlalt, kuid pakutud on hilisema Uus-Kartaago asukohta. See paigutab Hispaania Kartaago mõjualasse.¹³⁹ Kolmas leping, mis sõlmiti Pyrrhose sõjakäikude ajal kinnitab eelmise tingimusi. Polybios räägib veel ühest lepingust, mille järgi Kartaago pidi eemale hoidma Itaaliast ning Rooma Sitsiiliast, kuid seda lepingut peab ta Philinouse väljamõeldiseks.¹⁴⁰

¹³⁹ Quinn (2014), lk 246.

¹⁴⁰ Plb. 3.25-26.

Kokkuvõte

Kartaago oli üks paljudest foiniiklaste kolooniatest, mis asutati kaubanduslikel eesmärkidel Lääne-Vahemere piirkonda. 6. sajandi lõpuks oli Kartaago mõjujõud suurem kui emamaal. Kaubandusele tuginedes suudeti oma kontrolli alla saada pea kõik Lääne-Vahemere saared. Kontroll mereteede üle tõi kaasa ulatuslikud ressursid, mida kasutati sõjalise jõu kasvatamiseks. Palgasõdurite arvu suurendamise abil taheti valduseid veelgi laiendada, kuid Sitsiilia kreeklaste vastupanu nurjas Kartaago kavatsused. Esimene suur sõda Sitsiilias, kus vastasteks olid Sürakuusa türann Gelon ja Akragase türann Theron, kaotati ning järgnes rahulikum periood, kus rahulduti võimu kindlustamisega.

Järgmine sõdade periood 5. sajandi lõpus töötas tulla edukas. 406. aastal uudeti vallutada Himera linna, kus 70 aastat Gelonilt hävitavalt lüüa saadi. Katkust hoolimata langes kartaagolaste kätte ka Akragas. Järgmisel aastal jätkati edukalt, kuid haiguspuhangud tähendasid sõjakäigu lõppu. Sõlmitud rahu oli igati soodne, kuid katk jätkas Kartaagos laastamist. Nõrkus ei jäänud Dionysiosele märkamata ning sõda algas uuesti. Seekord oli kahju püsivam, hävitati tähtsaim Kartaago võimubaas Sitsiilias.

Järgmisel aastal jõudis Sitsiiliasse Himilcon, kes jõudis oma armeega Sürakuusani. Seekordki oli võimsaimaks vastaseks katk. Armeed hinnaga suudeti Sitsiiliast evakueerida kodanikud, kuid Kartaago nõrkus tõi kaasa ülestõusud Põhja-Aafrikas ja Sardiinias. Dionysios kasutas võimalust, et oma valduseid suurendada. Kartaago suutis toibuda ning Sitsiilias asuti ründele. Tulemus oli varasemate piiride taastamine. 10 aastat hiljem toimub järgmine sõda. Põhja-Aafrikas ja Sardiinias toimuvad järjekordsed ülestõusud, kuid otsustava lahingu võidab Kartaago. Kartaago alad ulatuvad Halykose jõeni. Dionysiose võtab enne surma 367. aastal ette viimase sõjaretke Kartaago vastu. Tema poeg sõlmib pärast isa surma kartaagolastega rahu. Võim ei püsi Dionysios II käes pidevalt ning enne Timoleoni saabumist piirab Sürakuusat Hicetas.

Timoleon otsustab Sitsiilia vabastada türannide võimu alt. Esimesena saadab ta Kreekasse Dionysios II. Timoleoni toob Kreekast koloniste ning lööb Kartaagot lahingus. Piirid jäävad samaks, kuid kreeka linnad pidid olema vabad ka Kartaago territooriumil. Timoleon jätkab türannide kukutamist ning oma peast jääb ilma ka Hicetas.

Sürakuusas võimule saanud Agathokles oli ambitsioonikas. Ta vallutas ümberkaudseid kreeka linnasid ning ründas seejärel Kartaagot. Kartaago sai kontrolli pea terve saare üle, kuid ei vallutatud Sürakuusat.

Agathokles tegi midagi ainulaadset, ta tõi esimest korda Kartaago ajaloos sõja Sitsiiliast Põhja-Aafrikasse. Ta saavutas algselt suurt edu, kuid oli olukord Sitsiilias sundis ta lahkuma. Sõjaretke juhtima jäänud poeg ei olnud sama edukas. Agathokles suundus uuesti Põhja-Aafrikasse, kuid seekord pidi ta põgenedes jättis ta maha oma armee ja pojad. Kartaagot ta hävitada ei suutnud, kuid edaspidi oli Kartaago vaenlastel sõja viimine Põhja-Aafrikasse mõttes. Rahu tulemusel on jäävad piirid sõjajärelseteks, kuid Agathoklesele makstakse raha. Agathoklese surm tõi kaasa ebastabiilsuse Sürakuusas, mis võimaldas Kartaagol oma valduseid laiendada, kuni kreeklased kutsusid appi Itaalias olnud Pýrhose.

Pýrhose sõjakäigu tulemusel jäi kartaagolaste kätte Sitsiilias ainult Lilybaeum.

Kartaagolaste olukord oli halb, kuid Pýrhos kaotas kohalike kreeklaste toetuse ning oli sunnitud taganema. Merel maksti talle sõjakäigu eest kätte. 10 aastat hiljem tundus, et on võimalus lõplikult Sitsiilia vallutada, kuid esmakordselt asus Kartaago vastu järjepidevalt kasvanud Rooma riik.

5. sajandi alguseks suutsid kartaagolased oma võimu kindlustada laialdasel alal Vahemere lääneosas: nende kontrolli all oli Lõuna-Hispaania, Põhja-Aafrika lääneosa, Sardiinia, Malta, Baleaari saared ja enamik väiksematest saartest. Võimu laiendamine toimus mitmel moel – võeti üle teised foiniiklaste kolooniad, domineerite merel ning võeti ette sõjaretki uute alade vallutamisel. Kartaago alustas sõjategevust Sitsiilias juba 6. sajandil, kuid Esimese Puunia sõja alguseks 264. aastal ei suudetud kogu saart endale allutada. Sellel perioodil toimunud pidev sõjategevus nõrgestas Kartaagot kulutades liigselt majandus- ja inimressursse. Pidevad ebaõnnestumised Sitsiilia vallutamisel tõid kaasa poliitilise ebastabiilsuse ja hoogustasid allutatud rahvaste vastupanu Kartaago võimule. See viis olukorrani, kus ei oldud võimelised vastu panema Rooma riigi sõjalisele survele Puunia sõdades.

Kasutatud allikad

1. Avienus, *Ora Maritima*
(<https://topostext.org/work/751>) (külastatud 17.05.2020)
2. Diodoros, *Library*
(http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/home.html)
)
(külastatud 17.05.2020)
3. Herodotos, *Histories*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0126>)
(külastatud 17.05.2020)
4. Justinus, *Epitome of Pompeius Trogus' "Philippic histories"*
(<http://www.forumromanum.org/literature/justin/english/index.html>)
(külastatud 17.05.2020)
5. Pausanias, *Description of Greece*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=paus.+1.1.1&redirect=true>)
(külastatud 17.05.2020)
6. Plinius, *Natural History*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0137>)
(külastatud 17.05.2020)
7. Plutarchos, *Parallel Lives*
(<https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/home.html>)
(külastatud 17.05.2020)
8. Polybios, *Histories*
(<https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/home.html>)
(külastatud 17.05.2020)
9. Strabon, *Geography*
(<https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>)
(külastatud 17.05.2020)
10. Thukydides, *History of the Peloponnesian War*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0105>)
(külastatud 17.05.2020)

Kasutatud kirjandus

1. Aubet, M. E. *The Phoenicians and the West: Politics, Colonies and Trade*. Cambridge University Press, 2001
2. Caven, B. *Dionysius I: War-Lord of Sicily*. Yale University Press, 1990
3. Cunliffe, B. *Europe Between the Oceans, Themes and Variations: 9000 BC – AD 1000*. London: Yale University Press, 2008, lk 340-341
4. Hair, P. E. H. The Periplus of Hanno in the History and Historiography of Black Africa. *History in Africa*, 14, 1987, lk 49-50
5. Hoyos, D. *Carthage's Other Wars: Carthaginian Warfare Outside the 'Punic Wars' Against Rome*. Pen and Sword Military, 2019
oyos, D. *The Carthaginians*. Oxon: Routledge, 2010
6. López-Ruiz, C. *Phoenician Literature* (toim. Doak, B., R., López-Ruiz, C.) *The Oxford Handbook of the Phoenician and Punic Mediterranean*, Oxford University Press, 2019
7. Quinn, J. C. *The Punic Mediterranean Identities and Identification from Phoenician Settlement to Roman Rule*. Cambridge University Press, 2014

Summary

Carthaginian hegemony in the western Mediterranean before the First Punic War

The objective of this bachelor's thesis is to explore how Carthage achieved its hegemony over the Western Mediterranean region. Using mainly ancient sources, this thesis gives an overview of the power that Carthage wielded before The First Punic War.

The thesis is divided into three parts. The first part concerns itself with the founding of Carthage and the reasons thereof. In addition it summarises the first centuries of the colonies existence. The second part lists the areas Carthage controlled and showcases the information provided in the ancient sources. Extra information is added from secondary sources. The third and most expansive part of the thesis deals with Carthage's wars in Sicily. This is due to the nature of the sources: information about Carthage's wars in other regions is lacking. Therefore more attention is paid to the narrative provided by Diodorus, in places applicable it is supplemented with information from other sources.

Carthage was founded as a Phoenician trading colony by settlers from the city of Tyre. Over time it developed into one of the most powerful states of antiquity. After the subjugation of Phoenicia by the Persian empire, Carthage started imposing hegemony over other Phoenician colonies in the region. Besides taking over related colonies it started to found new colonies and conquering neighbouring nations.

Sicily became the main target of Carthaginian ambitions due to its wealth and close proximity to Carthage. However, despite the many wars waged in Sicily, Carthage never controlled the whole island. Their main opponents in Sicily were Greek colonies founded by various Greek tribes from the 8th century onwards. Syracuse started becoming the most powerful of the Greek colonies after Gelon of Gela made it his seat of power instead of Gela. Carthage was first defeated by the Siceliotes at the Battle of Himera in 480 BC.

The battle was followed by 70 years of Carthaginian inactivity in Sicily. Wars were resumed at the end of the 5th century BC. Carthage was successful at first but in the campaign of 406 BC, plague struck the Carthaginian troops. Their general Hannibal was one of the casualties. However the campaign was continued under the leadership of Himilcon. Himilcon was bested in battle by Syracusan troops but Greeks opted to surrender the town when their Campanian mercenaries swapped sides. Gela was conquered

in a similar manner. Carthage was forced to sign a peace treaty most likely due to the plagues still ravaging its forces. Dionysios waged additional 4 wars against Carthage. He died during a ceasefire and his son inherited the war. Dionysios II was unlike his father and made peace soon after ascending the throne.

Timoleon was an elderly Corinthian general sent to cleanse Sicily from tyrants. Arriving in 344 BC at Tauromenium he defeated the Carthaginian army and all the tyrants of the island. His treaty with Carthage stipulated that despite the lack of territorial changes, Greek cities in the Carthaginian territory must be free,

Agathocles was a person from humble beginnings who became the tyrant of Syracuse in 317 BC. He was a despot who did not shy away from betrayal or massacres. He is best known as the first foreign ruler to attack Carthage in Africa. The plan started as a desperate gambit but was so successful that it turned the tide in the war. The result of the war did not bring changes of territory but both parties were weakened by the long conflict. Before his death in 289 BC, Agathokles was planning to start another war with Carthage. His death brought a ten year period of instability until Pyrrhus of Epirus started his Sicilian campaign. Pyrrhus was successful at first but his harsh treatment of the local Siceliots caused him to lose his power base. He was forced to leave for Italy, during the seafare Carthaginian ships managed to sink most of his force.

The peace treaty signed stated that Carthage gained the areas held by Sicanis and Elymians. The long held peace between Rome and Carthage was broken in 264 BC when Rome decided to protect the Mamertines of Messina. Before that there were no wars held between the two countries. Most likely due to the treaties between Rome and Carthage, the first of which was signed in 509 BC. The treaties were in favour of Carthage due to basically banning Roman ships from going west of Carthage. Later they also mentioned Sardinia and North-Africa as Carthaginian territories.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Georg Klimušev

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kartaago võimu kujunemine enne Esimest Puunia sõda“, mille juhendaja on Mait Kõiv reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Georg Klimušev

18.05.2020